

DANGAUS ŠAKNYS

ROMAIN GARY

GONCOURT'Ų
PREMIJA 1956

baltos lankos

Romain Gary

DANGAUS ŠAKNYS

Iš prancūzų kalbos vertė
VIOLETA TAURAGIENĖ

baltos lankos

I

Nuo pat aušros kelias driekėsi kalva: per bambukų tankmę, per žolę, kurioje arklys su raiteliu tarpais išvis pradingdavo; paskui baltu šalmu uždengta jėzuito galva ir vėl išnirdavo: stambi prakauli nosis virš pašaiپیų vyriškų lūپų ir skvarbios akys, veikiau jau kviečiančios į beribius horizontus nei prie brevijoriaus puslapių. Aukštas dvasininko ūgis prastai derėjo prie apžergto ponio Kirdžio proporcijų: kojos, įstrigusios per trumpose balnakilpėse, sutaną išgaubė smailiu kampu ir tarpais raitelis pavojingai susverdėdavo balne, kai, staigiai pasukęs savo konkistadorišką profilį, apsidairydavo po tą Ulė kalnų kraštovaizdį, kur sunkiai neįžvelgtum tvyrant kažkokios laimės atmosferos. Prieš tris dienas jis paliko vietovę, kur vadovavo belgų ir prancūzų paleontologijos institutų surengtiems kasinėjimams ir, dalį kelio atvažiavęs džipu, štai jau dvi paras tęsė kelionę raitomis per sąžalynus, sekdamas paskui vedlį link tų vietų, kur turėjo glaustis Sen Deni. Nuo pat ryto vedlys pradingo jam iš akių, bet kelias nesišakojo, ir retkarčiais jėzuitas išgirdavo priešais save šiugždant žolę ir kaukšint kanopas. Kartkartėmis jis užsnūsdavo ir dėl to subjurdavo nuotaika: vengdavo prisiminti, kad jam jau septyniasdešimt, bet po septynių valandų sėdėjimo balne nuovargis dažnokai nublokšdavo jo mintis prie svajų, kurių švelnumą bei miglotumą pasmerkdavo dvasininko sąžinė ir mokslininko protas. Retkarčiais jis sustodavo ir palaukdavo, kol jį pasivys jaunas tarnas drauge su arkliu, gabenančiu dėžėje kelis

įdomius radinius – jo paskutinių kasinėjimų rezultata – ir rankraščius, su kuriais dvasininkas niekad nesiskirdavo. Jų pakilta nelabai aukštai: kalvų šlaitai nuolaidūs ir tarpais atšlaitės ima judėti, tampa gyvos – tai drambliai. Dangus kaip visad neveikiamai aptrauktas ūkana ir spindintis, prisodrintas visokio Afrikos žemės prakaito. Rodės, jame pasiklydę net paukščiai. Takas kopė aukštyne, ir ties vienu iš posūkių jėzuitas išvydo kitapus kalvų Ogo lygumą, apžėlusią tais jo nemėgstamais garbanotais tankiais brūzgynais, kurie, jo galva, didiesiems pusiaujo miškams buvo it šiuurkštūs šeriai tauriai šukuosenai. Jis buvo apskaičiavęs, kad atvyks vidurdienį, tačiau kalvos viršūnėje atsidūrė tik apie antrą valandą ir ten išvydo administratoriaus palapinę ir jauną tarną, kuris, pritūpęs prie rusenančio laužo, šveitė katiliukus. Jėzuitas kyštelėjo galvą palapinės vidun ir pamatė užsnūdusį ant kelioninės lovos Sen Deni. Netrikdė jo, liepė ištempti savo palapinę, nusiprausė, išgėrė arbatos ir truputį numigo. Nubudęs iškart pajuto maudžiant visą kūną. Kurį laiką gulėjo aukštelininkas. Mąstė, kad vis dėlto liūdnoka būti labai senam, kad laiko jam likę nebedaug, kad jis tikriausiai gaus pasitenkinti tuo, ką jau žino. Išlindęs iš palapinės, Sen Deni rado rūkantį pypkę, pasigrėžusį į kalvas, saulės dar neapleistas, nors, rodės, jau paliestas kažkokios nuojautos. Jis buvo gana žemo ūgio, plikas, netvarkingai apžėlęs barzda, akiniai plieno apsodais dengė kone visą išsekusį veidą su išsišovusiais skruostikauliais; siauri pakumpę pečiai veikia bylojo apie sėdimą darbą negu paskutinio didžiųjų Afrikos kaimenių sargo pareigas. Valandėlę jėdu šnektelėjo apie bendrus bičiulius, apie karo ir taikos gaudus, paskui Sen Deni paklausinėjo tėvą Taseną apie jo tyrinėjimus, o būtent, ar iš tikrųjų po pastarųjų Rodezijoje padarytų atradimų galima pripažinti, kad Afrika yra tikrasis civilizacijos lopšys. Galiausiai jėzuitas pateikė savo klausimą. Sen Deni, regis, nenustebo, kad septyniasdešimtmetis žymus Šviesiosios Draugijos narys, tarp misijų brolių įgijęs

reputaciją žmogaus, daug labiau besidominčio mokslinė žmogaus kilme nei savo siela, nedvejojamas išsirengė į dviejų dienų kelionę raitomis, kad atvykęs pasiteirautų apie merginą, kurios grožis bei jaunystė vis dėlto neturėjo itin slėgti milijonais metų ir geologiniais amžiais įpratusio skaičiuoti mokslininko sąmonės. Tad atsakė jam nuoširdžiai, kalbėjo vis laisviau, su keistu palengvėjimo jausmu, taip, jog vėliau net patyliukais pasvarstydavo, ar tėvas Tasenas atsibeldė iki jo ne vien tam, kad padėtų administratoriui nusimesti vienatvės našta ir slegiančius prisiminimus. Bet jėzuitas klausėsi tylėdamas, su kone santūriu mandagumu, ir nė karto nepamėgino pasiūlyti jokios paguodos, kuria taip pagrįstai garsėja jo religija. Taip juodu užklupo naktis, bet Sen Deni vis nesiliovė pasakojęs, tik kartą nutraukė savo kalbą, kad palieptų jaunajam tarnui Ngolai užkurti laužą – ugnis kaipmat užgožė tai, kas liko iš dangaus, ir jiedviem teko truputį atsitraukti, kad vėl pajustų kalvų bei žvaigždžių draugiją.

II

– Ne, negalėčiau dėtis iš tikrųjų ją gerai pažįstas, aš tik dažnai galvodavau apie ją, o tai – dar vienas būdas susirasti draugiją. Ji, žinoma, nebuvo man atvira ir netgi buvo tiesiog nesąžininga: kaip tik per ją vieno rajono, kurį labai vertinau, administracija mane atšaukė, ir man buvo patikėta rūpintis šitais didžiaisiais Afrikos kaimenių draustiniais, matyt, įsivaizduojant, kad patiklumas ir naimumas, kurių įrodžiau nestokojas, apibūdina mane kaip veikiau tinkamą rūpintis gyvūnais nei žmonėmis. Aš nesiskundžiu ir net manau, kad su manimi buvo pasielgta labai maloniai: juk jie galėjo mane išsiųsti kur nors toli nuo Afrikos, o mano metuose vis dėlto būna išsiskyrimų, kurių gali ir neištverti. Na, o dėl Morelio... Apie tai viskas jau išsakyta. Manau, kad jis – žmogus, vienvėdis keliais nužengęs dar toliau negu kiti, – tikras žygdarbis, tebūnie pasakyta tarp kitko, nes kai kovojama dėl vienvėdis rekordų, kiekvienas mūsų pajunta turįs čempiono sielą. Jis dažnai mane lanko nemigos naktimis: ta pikta veido išraiška, tos trys gilios raukšlės stačioje kietoje kaktose po sušiauštais plaukais, o rankoje garsusis portfelis, prikimštas gamtosaugos peticijų ir manifestų, su kuriuo jis niekada nesiskiria; dažnai girdžiu jo balsą, kartojantį su ta priemiesčio tartimi, tokia netikėta išsilavinusiam, kaip sakoma, žmogui: „Viskas labai paprasta, šunų nebepakanka. Žmonės jaučiasi keistai vieniši, jiems reikia draugijos, jiems reikia kažko didesnio, tvirtesnio, į ką būtų galima atsiremti, kas iš tikrųjų galėtų atlaikyti smūgi. Šunų

nebepakanka, žmonėms reikia dramblių. Todėl aš ir nenoriu, kad kas nors kištų prie jų rankas.“ Jis man pareiškia tai kuo rimčiausiai ir visad šiurkščiai trenkia per karabino buožę, tarsi norėtų suteikti savo žodžiams daugiau svorio. Apie Morelį buvo kalbama, kad jį suerzino mūsų padermė ir, neturėdamas kitos išeities, jis buvo priverstas ginti nuo jos itin jautrius dalykus su ginklu rankose. Buvo rimtai teigiama, kad jis anarchistas, pasirengęs žengti toliau už kitus, norintis nutraukti ryšius ne tik su visuomene, bet ir su pačia žmonių paderme, – „noras nutraukti ryšius“ ir „palikti žmones“ buvo, man regis, tų ponų dažniausiai vartojami pasakymai. Ir, lyg tų plepalų dar nepakaktų, ką tik radau poroje senų žurnalų, kurie pateko man į rankas Fort Aršambo, ypač gudrų paaiškinimą. Regis, drambliai, kuriuos Morelis gynė, buvo grynai simboliški ir net poetiški, o vargšas vyras svajoto apie savotišką Istorijos draustinį, panašų į mūsų afrikietiškus draustinius, kur būtų draudžiama medžioti ir kur visos mūsų senosios dvasinės vertybės, negrabios, pobaisės ir negebančios apsiginti, bei visos mūsų senosios žmogaus teisės, tikros kažkokios pasibaigusios geologinės eros išlikėlės, būtų išsaugotos sveikut sveikutėlės, kad akiai būtų malonu pasiganyti ir kad sekmadieniais turėtume ko pamokyti mūsų proanūkius. – Sen Deni tyliai nusijuokė ir palingavo galvą. – Bet čia jau aš – stop. Man irgi reikia suprasti, tikrai ne tokiu lygmeniu. Apskritai aš kenčiu labiau, nei man atrodo, čia dėtas temperamentas – ir, man regis, kartais taip suprasti lengviau. Taigi nereikalaukite iš manęs pernelyg išsamių paaiškinimų. Galiu pasiūlyti tik vieną kitą atplaišą, koks esu ir aš pats, o dėl viso kito pasitikiu jums, turėdamas galvoje jūsų įprotį kasinėti ir atkurti. Tačiau, esu girdėjęs, savo rašiniuose jūs teigiate, kad mūsų padermė evoliucionuos į absoliutų dvasingumą ir visuotinę meilę, ir tvirtinate tai įvyksiant greitai – reikia manyti, paleontologijos kalba, kuri toli gražu nėra žmonijos kančių kalba, žodis „greitai“ reiškia kelių šimtų tūkstančių metų mažmožį, – ir kad mūsų senajai krikščioniškai išganymo sąvokai jūs esą sutei-

kiate mokslinę biologinės mutacijos prasmę, tad prisipažįstu sunkiai įžvelgiąs, kokia vieta tokioje didingoje vizijoje tenka vargšei merginai, kurios pagrindinė lemtis čionai, regis, buvo patenkinti anaip tol ne dvasines reikmes. Mat ją bala tą Miną – man žinomas kuklus, bet neišvengiamas vaidmuo, kurį Biblijoje vaidina prostitutės, – tačiau kokią vietą jūsų teorijose ir jūsų smalsumo apraiškose gali užimti toks žmogus kaip Habibas, kokią reikšmę galima suteikti tam tyliam juokui, keliskart per dieną be jokios aiškios priežasties supurtydavusiam juodą jo barzdą, kai, išsidrėbęs gulimoje kėdėje „Čadiečio“ terasoje su jūrininko kepure ant galvos, be perstogės vėdindamasis viena iš tų popierinių violetinių vėduoklių, paženklintų amerikietiško limonado ženklu, ir kramsnodamas drėgną užgesusį cigarą, jis stebėdavo tviskančius Logonės vandenį? Tad, jeigu atkakote iki čionai norėdamas sužinoti to galingo juoko priežastis, dvi balne praleistos dienos nebus visiškai bergždzios. Galiu pateikti jums savo aiškinimą. Patikėkit, aš daug mažčiau apie tai. Kartais net, būdavo, staiga nubundu savo palapinėje, vieni vienas priešais gražiausią pasaulyje kraštovaizdį – turiu galvoje Afrikos dangų naktį, – ir klausiu savęs, kas gi galėjo paakinti tokį padugnę kaip Habibas taip nerūpestingai ir taip be galo džiugiai kvatoti. Ir priėjau prie išvados, kad mūsų libanietis – nuostabiai gebantis susilieti su gyvenimu žmogus ir kad tie patenkinto juoko pliūpsniai šlovina tobulą sąjungą su juo, abipusį supratimą, darną, kurios niekas niekada nebuvo sudrumstęs, trumpai tariant, laimę. Jiedu abu buvo graži pora. Gal, išgirdęs šituos žodžius, prieisite prie tos pačios išvados kaip ir kai kurie jauni mano kolegos, o būtent, kad Sen Deni tapo senu išpuikusiu atsiskyrėliu, pikčiurna ir nenaudėliu, „kad jis jau nebe mūsiškis“ ir puikiai įsitaisė tarp žvėrių mūsų draustiniuose, kur valdžia taip apdairiai ir taip rūpestingai jį išsiuntė. Nors sunku buvo likti nepriblokštam tos Habibą supančios sveikatos bei džiaugsmo atmosferos, jo herkuliškos jėgos, žemiško kojų tvirtumo bei tų pašaiپیų mirktelėjimų, kurie nebuvo adresuoti kam nors konkrečiai ir atrodė

skirti pačiam gyvenimui, o žinant, kaip vykusiai tas mūsų niekšas padarė karjerą, neprieiti prie tam tikrų išvadų. Tikriausiai, kaip ir aš, pažinojote jį stovintį prie viešbučio „Čadietis“ vairo For Lami drauge su jaunuoju globotiniu de Vriesu po to, kai toji įstaiga antrą ar trečią kartą perėjo į kitas rankas – reikalai klostėsi prastai. Kitaip tariant, jie klostėsi prastai, kol atvykę ponai Habibas ir de Vriesas įsteigė barą, įdarbino administratore, terasoje virš upės įrengė šokių aikštelę ir netrukus pažėrė visus išorinius tolydžio augančio klestėjimo ženklus, kurių tikrieji šaltiniai paaiškėjo tik daug vėliau. De Vriesui tas reikalas visiškai nerūpėjo. Jis retai pasirodydavo For Lami. Daugiausia laiko praleisdavo medžiodamas. Kai kas nors paklausdavo Habibo, kur dingsta jo dalininkas, tas pratrūkdavo tyliu juoku, paskui išsitraukdavo iš burnos cigarą ir plačiu rankos mostu aprėždavo upę, kojūkus, pelikanus, kurie aptūpdavo smėlio krantus sutemoms nusileidus, bei kaimanus, kurie dėdavosi esą medžių kamienai ant Kamerūno kranto.

„Ką padarysi, mūsų jaunikaitis ne itin bičiuliaujasi su gamta – nuolat stengiasi priremti ją prie sienos. Jis geriausias šaulys šituos kraštuos. Pasižymėjo Svetimšalių legione, o dabar priverstas tentintis kuklesniais žvėrimis. Sportininkas tikrąja to žodžio prasme.“ Apie savo dalininką Habibas visada kalbėdavo kupinas su pašaipa sumišusio susižavėjimo, o kartais neapykantos; vargiai galėjai nepajusti, kad tų dviejų vyrų draugystė veikiau buvo išipareigojimas kažkokiam slaptam ryšiui, visiškai nepriklausomam nuo jų valios. De Vriesą buvau susitikęs tik vieną kartą, tiksliau pasakius, apsilenkiau su juo kelyje prie For Aršambo. Jis grįžo iš medžioklės džipu, kurį vairavo pats, o paskui jį važiavo furgonas. Buvo labai lieknas, labai tiesus, šviesiomis garbanomis, gana gražaus veido, toks prūsiško stiliaus vyras. Žvilgtelėjo į mane, ir blankiai žydras žvilgsnis mane apstulbino, nors mudviejų susitikimas buvo labai trumpas: jis pylėsi ant kelio į kanistrus benzino ir, kai aš atvykau, buvo ką tiktai baigęs piltis. Taip pat prisimenu, kad jam ant kelių gulėjo šautuvas,

pritrenkęs mane savo grožiu – buožė buvo inkrustuota sidabru. Jis nuvažiavo, neatsakęs į mano pasveikinimą, palikęs furgoną, o aš sustojau šnektelėti su sarų genties vairuotoju: šis man paaiškino, kad jie grįžę iš ekspedicijos Gandos rajone ir šeiminkas „medžiojo visas laikas, net tada, kai lyti“. Pastūmėtas nesuprantamo smalsumo, jau rengiausi pakelti furgono brezentą. Turiu pripažinti, kad man buvo užbėgta už akių. Furgonas buvo sausakimšas tikraja to žodžio prasme „trofėjų“: ilčių, uodegų, galvų bei odų. Bet labiausiai stulbino paukščiai. Jų buvo visokiausių spalvų, visokiausių dydžių. Ir grazuolis ponas de Vriesas aiškiai pririnko jų ne muziejų kolekcijai, nes didžiama buvo išvarpyti kulkų taip, kad buvo sunku juos beatpažinti, šiaip ar taip, akies jų vaizdu nepamalonintum. Mūsų medžiojimo reglamentas yra toks, koks yra, – aš jo neginsiu, – tačiau jame nerasi leidimo, kuris galėtų pateisinti tokį niokojimą. Truputį paklausinėju de Vrieso vairuotoją, ir tas man išdidžiai paaiškino, kad „šeimininkas medžioti savo malonumui“. Laužyta prancūzų kalba, daranti mums didžiulę gėdą Afrikoje, kelia man siaubą, tad kalbėjau su juo sarų kalba ir po ketvirčio valandos sužinojau pakankamai apie sportinius de Vrieso žygdarbius, kad įsūdyčiau jam gerą baudą – tą ir padariau grįžęs į For Lami. Tačiau tai buvo aiškiai tuščias reikalas: kaip jums žinoma, visuomet esti žmonių, linkusių sumokėti reikiamą kainą, kad patenkintų intymius savo sielos poreikius. Be to, nuvykau iškelti scenos jo globėjui į „Čadiečio“ terasą ir paprašiau jo apmaldyti jaunojo draugo proveržius. Jis į valias išsijuokė. „Ko gi jūs norite, brangusis: tauri siela, šiurpus tyrumo poreikis – iš čia ir tas pašėlęs konfliktas su gamta, kitaip ir būti negali, toks amžinas sąskaitų suvedinėjimas. Daugybės medžiotųjų draugijų narys, daugybę kartų premijuotas, didis medžiotojas prieš Amžinybę, – ši, laimei, yra apsaugota, kitaip... – šaipėsi jis. – Vadinasi, jis turi tenkintis vidutiniais žvėrimis, smulkme: hipopotamais, drambliais, paukščiais. Tikrai stambūs žvėrys lieka nematomi, labai apdairiai užsiglaudę. Gaila – koks puikus šūvis! Vargšas vaikas,

matyt, sapnuoja jį naktimis. Išgerkite limonado, vaišinu. – Ir jis toliau vedavosi, išsidrėbęs toje nepakeičiamoje gulimoje kėdėje, tad taip ir palikau jį ten, juk buvo savo namuose. Kaiėjau pro duris, dar sviedė man įkandin: – Ir nesivaržykite skirdami baudas: kas privalu, tas privalu. Reikalai eina kaip iš pypkės.“

Ir jie iš tikrųjų ėjo kaip iš pypkės.

To suklestėjimo, kuris atrodė nepaprastas girdėjusiems apie vienas kitą pakeitusių „Čadiečio“ savininkų finansines bėdas, priežastys atsivėrė visiškai netikėtai. Sunkvežimiu su limonado dėžėmis patyrė nelemtą eismo nelaimę į vakarus nuo Ogo: įvykusio sprogi- mo negalėjai paaiškinti dujų kiekiu limonade. Išaiškėjo, kad ponai Habibas ir de Vriesas aktyviai dalyvavo gabenant ginklus senais vergų prekybos keliais, vedančiais iš kai kurių gerai žinomų kontrabandos bazių į Afrikos gilumą. Juk jums žinomos tos negirdimos kovos, kuriose rizikuojama senuoju mūsų žemynu: islamas didina spaudimą animistinėms gentims, iš pernelyg tankiai apgyventos Azijos pamažu kyla nauja ekspansijos svajonė, o ir ta kova be išei- ties, kurią anglai jau trejus metus kovoja Kenijoje, – gera pamoka visam pasauliui. Čia Habibas įsitaisė dar patogiau nei savo gulimoje kėdėje, ir jo byla teisme, kai pagaliau buvo susigalvota jį iškviesti, pasirodė esanti tikra tų padugnių triumfo giesmė. Tačiau tuomet jis buvo jau pasprukęs, drauge su savo gražuoliu dalininku, tuo gamtos priešu, tikriausiai perspėtas vieno iš tų slaptingų pranešimų, kurie, regis, visuomet pasiekia Afriką pačiu laiku, nors niekas niekad neišduoda skubos ar nerimo šaltakraujiškuose kai kurių mūsų arabų pirklių veiduose, kai jie sėdi gerai vėdinamų savo krautuvėlių prietemoje, tokie svajingi, malonūs ir, sakytum, visiškai nusišalinę nuo šio grėsmingo pasaulio triukšmo bei šurmulio. Taigi jie dingo ir vėl išniro visiškai netikėtai, nors, gerai pasvarsčius, visiškai natū- raliai, tik tada, kai Morelio žvaigždė buvo pačiame apogėjuje, išniro susižerti paskutinių žemiškosios šlovės spindulių, taip tikusių prie jų grožio sampratos.